

Okumayı Sevdirmenin Kolay Bir Yolu: Türkülerimiz

Nevzat GÖZAYDIN

Gün geçmiyor ki ilim irfan sahibi insanlarımız bir yandan, eğitim ve öğretim konusunda kalem oynatan okuryazarlar öte yandan, okullardaki gençlerimizin yeterli sayıda kitap okumadığından şikâyet ederek, öğretmenlerimizin ve ailelerin güzel Türkçeyi öğretmediğinden, sevdiremediğinden dem vururlar.¹ Bu arada ileri sürülen sebepler arasında, sınıfların kalabalıklığından, öğretmenlerin yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıklarından, gençlerin kitapları değil, bilgisayar ve diğer iletişim araçlarından yararlanmayı yeğ tuttuklarından, Millî Eğitim Bakanlığı yetkililerinin hazırladığı müfredat programlarında yanlışlar ve eksikler olduğundan, hatta mecburi ve yardımcı ders kitaplarındaki edebî metinlerin dilinin eskimiş olması yüzünden öğrencileri Türkçeden ve edebiyattan soğuttuğundan hep söz edilir. Ayrıca öğrencinin başarısını belirleyecek olan sınavlarda uygulanan çoktan seçmeli test tekniğinin, öğrencileri hazırcılığa, tembelliğe ve kolaycılığa ittiği, yazma ve özellikle kompozisyon yeteneğinin öne çıkarılamadığı, bu yüzden gençlerin yazılı ve sözlü anlatım yeteneklerinin körleştirildiği sık sık vurgulanır. Gerçekten de çocuklarımızın bitmez tükenmez test sınavlarına hem okullarında hem dershanelerinde hazırlanmak zorunda olduklarının, hepsinin bu başarı yarışında en güzel yıllarını dört duvar arasında geçirdiklerinin, sosyal hayattan nasiplerini alamadıklarının da altı çizilir. Toplum gerçeklerinden böylesine uzak ve kopuk yetişen 6-23 yaş arası gençlerin aile içinde, okulda, sokakta hep gergin bir biçimde sorun yarattıkları da ısrarla belirtilir.

Bütün bu saydığım sebeplerin temelinde yatan en önemli ana noktanın, gençlerimizin kendi özel ilgi alanlarına ayıracak zamanlarının bulunmaması gösterilmektedir. Kendi düşüncesini, ilgi alanlarını, meraklarını, hobilerini, yorumlarını yeterince ifade edemeyen gençlere, özellikle aile bireylerinin, öğretmenlerinin ve gerektiğinde de uzman kişilerin yardımcı olması, sorunların çözümünde düşünlmesi gereken en önemli adımlardandır. Her aile bireyinin, çocuğun içinde bulunduğu sınıfının derslerine yardım edemeyeceği bir gerçektir. Belki kendilerinin

1 Bu konuda en son yapılan araştırmayı, *Milliyet* gazetesinde (4 Aralık 2013, s. 19) okuduk. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), 65 ülkedeki öğrenci başarısını değerlendirdiği PISA-2012 raporunda ortalama puanı 496 olan “Okuma” konusunda Türkiye’nin ancak 41. olduğunu açıklamıştır.

belli bir alanda edindikleri bilgi birikimi aracılığı ile çocuklarına destek olabilirler ama bütün derslerde böyle bir desteğin sağlanması çok zor, hatta imkânsızdır.

Okullardaki Türkçe ve edebiyat derslerinde uyulması mecburi olan müfredat programları, Millî Eğitim Bakanlığınca Ankara’da masa başında, uzmanlar tarafından hazırlanmış haftalık planlara göre düzenlenmiştir. Bu planlar Türkiye’nin her yerinde, Edirne’den Kars’a, Sinop’tan Hatay’a kadar, bütün okullarda öğretmenler eliyle aynen uygulanmak zorundadır. İşte ilk yanlış adım burada atılmaktadır. Her ildeki okullarda aynı metinlerin işlenmesi, açıklanması, yorumlanması ve bunlara dayalı olarak öğrencilerin Türkçe sevgisinin ve zevkinin geliştirilmesi çok zordur. Alanında iyi yetişmiş bir branş öğretmeniyle ders saat boşluğunu veya branş öğretmeni eksikliğini doldurabilmek için belirli bir süre görevlendirilen ücretli öğretmenin tutum ve davranışı bir olabilir mi?

Türkçe ve edebiyat kitaplarında müfredat programına göre aktarılan edebî metinlerin, nesir veya nazım, ne olursa olsun, her öğretmen tarafından aynı biçimlerde açıklanması, üzerinde durulması, yorumlanması asla mümkün değildir. Hele de bu metinler, yüzlerce yıl öncesinde kaleme alınmış, bugün gündemden düşmüş kelime ve kavramlardan oluşuyorsa, öğrencinin ve hatta bazen öğretmenin bile ilgisini çekemiyorsa, çocuk bu metinlerde kendi hayatından, çevresindeki gelişmelerden, güncel söz hazinesinden hiçbir şey bulamıyorsa, onu Türkçeden, okumaktan ve yazmaktan uzaklaştırıyorsa, hâlâ gençlerimizi suçlamaya devam edecek miyiz? Günümüz Türkçesinden çok ayrı düşen bu karmaşık söz yapısına sahip olan, anlaşılmayan söz kalıpları içeren nazım parçalarının anlamlarını sözlükler aracılığı ile çözmeye çalışan öğretmenlerimizi itham etmeyi sürdürecektir miyiz? Bunların cevabı elbette hayır, olmalıdır. Bu konudaki görüşlerimi aşağıda örneklerle göstermek istiyorum.

Çoktan seçmeli test soruları arasında pek fazla yer almayacağını bildiklerinden, eski edebiyatımızla ilgili metinler hemen hiç önemsenmez. Bu edebiyata ait dönemlerin, o dönemlerdeki şairlerin, yazarların anlatılması, açıklanması, yorumlanması sırasında, hem öğrenciler ve hem de öğretmenler, nerdeyse bir bıkkınlık, bir boşverme, bir hafife alma havası içine girerler. Kolayca anlaşılmayan, neyi, nasıl ifade ettiği çözülemeyen söz ve kavramlardan oluşan metinler üzerinde durmak, boşuna bir zaman kaybı olarak düşünülür.

Gençlerimize içinde yaşadıkları ortamı güzellikleriyle anlatması, göstermesi gereken; coğrafi özellikleri, iklimi, çiçeği, dağı, ırmağı, çiçeği, böceği ile bütün doğayı tasvir eden manzum parçalara şöyle bir bakalım. Günümüzün iklim şartlarına en uygun düşen, bölgelerimizde hüküm süren kış olduğuna göre, “kar” hakkında Cenap Şehabettin bakınız neler yazmış:

“Elhan-ı Şita

*Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş,
Eşini gâib eyleyen bir kuş*

gibi kar

Geçen eyyâm-ı nev-bahârı arar.

.....

Ey kulûbun sürûd-ı şeydası,

Ey kebûterlerin neşîdeleri,

O bahârın bu işte ferdâsı

Kapladı bir derin sükûta yeri

karlar

Ki hamûşâne dem-be-dem ağlar.”²

Bu bir hayli uzun şiirin hepsini aktarmaya gerek yok. Arkasındaki bütün dizeler hep benzer sözlerle dolu. Günümüzün öğrencisi bu metne bakınca hemen anlayacağı kelime sayısı on beş civarında, gerisi ona hitap etmiyor. Bu şiirin hangi kısmı olursa olsun, öğrenciler öğretmenleriyle ve kitaplıklarında şâyet buluyor ise, Osmanlıca sözlüklerle saatler boyu uğraşarak neyin, nasıl anlatıldığını arayıp bulmak zorundadır. Ondandır da çevresine bakacak, şairin anlattıklarından hangisinin doğru ve yeterli bir anlatım olduğunu kavrayacaktır.

Yörelerimizin hemen hepsinde yediden yetmişe herkes tarafından söylenen türkülerimiz vardır. Onlar ilk yakını, söyleyeni unutulup gittiğinden halkımıza mal olmuştur. Aradan yıllar geçse de, kolay kolay metinleri değişmez, değiştirilmez. Usta ressam ve şair Bedri Rahmi Eyüboğlu bakın, türkülerimiz için ne diyor:

“Türküler Dolusu

Canım kurban olsun şiirin gerçeğine, hasına

İçersine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum

...

Şairim

Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası

Ayak seslerinden tanırım

Ne zaman bir köy türküsü duysam

Şairliğimden utanırım

Şairim

Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde bulmuşum

Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim

Onlarla ağlamış onlarla gülmüşüm

...

2 bk. Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayını, 10. baskı, Ankara 2013, s. 9.

*Ah bu türküler
Türkülerimiz
Ana südü gibi candan
Ana südü gibi temiz
Türkülerde tüter dağ dağ yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.
Ah bu türküler, köy türküleri
Dilimizin tuzu biberi.”³*

Burada bir an duralım ve şiir ile şair konusunda başka bir yazarımıza göz atalım. Mustafa Şekip Tunç “Şiirin Sırrı” başlıklı yazısında şöyle bir giriş yapar:

“Şiiri kelimelerle yapılmış bir büyü gibi anlayanlar için, o hakikaten bir sırdır. Hakiki şairlerin büyük prestijleri, ekseriya zannedildiği gibi, bize bir şey öğretmelerinden değil, bu sırta sahib ve onun büyüüne hâkim olmalarındandır... Şiir dediğimiz bu vücut ne sadece bir kalp, ne bir şekil, ne de sadece bir seyya-ledir. Bunların birbirlerinden ayırlamaz bir surette kaynaşıp birleştiği estetik bir varlık, değişmez ve ölmez bir ruhtur. Unsurları ne olursa olsun ve nereden gelirse gelsin şiir dehasile temasa gelmedikçe vücut bulamıyacak bir realitedir.”⁴

Türk halk edebiyatı veya müziği ile uğraşanlar, saha araştırmalarına çıkıp halk ağzından derlemeler yaptıklarında, sözü edilen şiir parçalarına rastlarlar ve bunları ya yazıyla ya da teyp gibi araçlarına kaydederler. Hatta bazı yetenekli araştırmacılar bu güzel metinleri müzikleriyle birlikte dinlediklerinde kalıcı olması için, notalarıyla yazıp arşivlerimize kazandırırılar. İşte yukarıda sözünü ettiğimiz “kar” veya “kış” konusunda bir örnek:

“Boran geldi kış geldi / Safa geldi hoş geldi// Kar yağar kar üstüne/ Yâr sevmem yâr üstüne// Kar yağar alçaklara / Dökülür saçaklara// Kar yağar lapa lapa / Malatya’nın dağına.”⁵

Bu türküyü ünlü halk müziği araştırmacımız Muzaffer Sarısözen Malatya’da yörenin halk oyunları ekibinden derleyerek TRT’nin Türk Halk Müziği repertuvarına kazandırmıştır. Bu türkünün dışında aynı kaynak kitabın ikinci cildinde de şu illerde derlenmiş ve repertuvara kabul edilmiş olan türküleri görüyoruz: “Kar mı yağdı Kütahya’nın dağına” (Kütahya), “Kar mı yağmış şu Harput’un başına?” (Elazığ), “Kar yağar alçaklara” (Rumeli), “Kar yağar bardan bardan” (Sivas), “Kar yağar burum burum” (Kayseri), “Kar yağar kar üstüne” (Diyarbakır), “Kar yağayı yağayı” (Trabzon), “Kara basma iz olur” (Bayburt). Bunlardan ayrı olarak

3 bk. Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Bütün Şiirleri -Dol Kara Bakır Dol*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. baskı, İstanbul 2007, s.193 vd.

4 bk. Mustafa Şekip Tunç, *İnsan Ruhu Üzerinde Gezintiler*, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1943, s. 29 vd.

5 bk. TRT-Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, TRT Yayını, No: 98, Ankara 2006, c. 1, s.172.

daha birçok türküde kar veya kış motifine rastlanmaktadır.⁶ Türkiye’deki ondan fazla şehre ait olan bu türkülerde öğrencilerin hemen anlayamayacağı kelimeler veya kavramlar yoktur. Kendisinin, ailesinin, yakın çevresinin içinde bulunduğu ortamı en iyi bu tür şiirler, türküler anlatır. Öğrenci zaten bu türkülerle büyümüştür, onlara aşinadır; onlar az çok kulağına hem sözleriyle hem melodileriyle sevimli gelmektedir. O gencimiz bu metinlerde kendinden de bir şeyler bulacak, böylece dilini, güzel Türkçesini de geliştirmiş olacaktır.

Başka bir konudan da örnekler verelim. Batı tesirinde Türk edebiyatının önemli ve iz bırakan şairlerinden biri Tevfik Fikret’tir. Onun “Yağmur” başlığını taşıyan şiirinden bazı dizeler:

*“Küçük, muttarid, muhteriz darbeler/ Kafeslerde, camlarda pür-ihizâz;/
Olur dem-be-dem nevha-ger, nağme-sâz / Kafeslerde, camlarda pür-ihizâz;/ Kü-
çük, muttarid, muhteriz darbeler..*

*Geçer boş sokaktan, hayalet gibi,/ Şitâbân u pûşide-ser bir sabî./ Öter gûş-i
rûhumda boş bir enîn, / Boğuk bir tezâd-ı sükûn-ı tanîn.”⁷*

Bu metin öğrenciye nasıl bir yağmur resmi çizmektedir?

Öğrencinin muhayyilesinde herhangi bir tablo belirebilmiş midir? Yağmurun özellikleri, çevredeki etkisi ve ortaya çıkan görüntüler nelerdir? Bu kendine ait olmayan dili, Türkçeyi nasıl anlayıp çözecektir?

Günümüzün diline uzak kalan metni anlaması mümkün değildir. Yine öğretmeniyle, sözlüklerle uzun uzun çalışacak, uğraşacak ve nihayet yapılan tasviri birazcık anlayabilecektir. Bu metin ve benzerleri ona Türkçe sevgisi ve zevki, ne yazık ki, veremeyecektir.

“Yağmur” konusunu ele alan birçok halk türküsü vardır. Yukarıdaki karmaşık ifadenin aksine kolay anlaşılan metinlerdir. Bazı türkülerin TRT-Türk Halk Müziği repertuvarındaki başlıklarına bir göz atalım: “Yağmur yağar tıtır tıtır yerlere” (Uşak-Eşme), “Yağmur yağar yerlere” (Eskişehir), “Yağmur yağar yer yağ olur” (Denizli), “Yağmur yağar dereleri sel alır” (Burdur), “Yağmur yağıyor yağmur” (Balıkesir), “Yağmur yağar yol bayler” (Bursa), “Yağmurlar yağar sicim sicim” (Eskişehir), “Yağsın yağmurlar yağsın” (Balıkesir-Dursunbey), “Yağmur yağar her dereler sel alır” (Kütahya), “Tepeler tepeler yüksek tepeler/Orda yağmur yağar burda sepeler” (Giresun), “Beklerim yolunu yağmurda karda” (Sivas).⁸

Bu başlıklara bakarak hep aynı metin ve aynı müziğin repertuvara alındığı zannedilmesin. O kurumun Türk Halk Müziği repertuar kurulu, derleme yapıp ses kayıtlarıyla açıklamalarda bulunarak kaset, bant, CD veya benzer araçları

⁶ age., s. 512-513.

⁷ bk. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayını, 10. baskı, Ankara 2013, s. 34 vd.

⁸ bk. TRT-Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, TRT Yayını, No: 98, Ankara 2006, s.303, 742 ve 774.

gönderenlerin eserlerinin yöreye ait olup olmadığını, özgün bir nitelik taşıyıp taşımadığını, müzik açısından yeterli bulunduğunu ve sözleri bakımından da halk şiiri özelliklerini araştırmakta; kararlar bu değerlendirmelerden sonra alınmaktadır. Kurul üyeleri TRT bünyesindeki halk müziği ses ve saz sanatçılarından oluşmakta, bu topluluğa başka uzmanlar da gerektiğinde katılmaktadırlar. Dolayısıyla yukarıda benzer başlıklar altında yer alan türkülerin hepsi gerçek halk türküleridir ve kendi yörelerinin karakteristik özelliklerini de taşımaktadır. Bu yönleri ile kolayca anlaşılır bir dille yakıldıkları için, öğrencilerin Türkçeye olan sevgisini, ders kitaplarında yer verildiği takdirde, bir hayli pekiştireceklerdir.

Sevgi ve aşk konusunda yazılmış metinlerden de bazı örnekler aktararak düşünce fırtınasını devam ettirmek istiyorum.

Divan edebiyatımızın ünlü şairlerinden Bakî, bir gazelinde şu sözler ile sevgiliyi tanımlar:

*“Bir lebi gonce yüzü gül-zâr dersen işte sen
Hâl-i gamde andelîb-i zar dersen işte ben
Lebleri mül saçları sünbül yanağı berg-i gül
Bir semen-ber serv-i hoş-reftâr dersen işte sen.”*⁹

Bu karışık ve kolay anlaşılmaz metne karşılık halk şiirinde ve özellikle de türkülerimizde yüzlerce dize, çok daha sade, açık ve güzel bir Türkçeyle yazılmıştır. Söz gelimi:

*“Dinleyin ağalar medhin edeyim
Elma yanaklımın kara kaşlımın
O gül yüzlerine kurban olayım
Dal gerdanlımın da sırma saçlımın
O yârin açılmış gülü goncedir
Boyu fidan beli gayet incedir”*¹⁰

Görüldüğü gibi her iki metinde de sevgilinin özellikleri aynı kavramlar, aynı benzetmeler ile ifadesini bulmuştur. Ancak günümüzün öğrencisi ikinci metni uzun uzun araştırma yapmadan kolaylıkla anlayıp yorumlayabilir. Türkülerimiz de bu yalın ve duru ifadeye sahiptir. Söz gelimi, Kırşehir’de Nida Tüfekçi’nin Muharrem Ertaş ve oğlu Neşet Ertaş’tan derlediği türkü şöyledir:

*“Dane dane benleri var yüzünde
Can alıcı bakışları gözünde
Binbir tat var edasında nazında*

9 bk. Cem Dilçin, *age.*, s. 71.

10 bk. *age.*, s. 337.

*Küpeleri ağır düşer kulaktan
Zülüfleri tel tel etmiş yanaktan
Ağzı şeker bal akıyor dudaktan.”¹¹*

Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Adana’da Huriye Koç’tan derlenen bir türkü şu dizelerle başlar:

“Kaşın kara gözün kara / Çifte benler sıra sıra”¹² veya Ahmet Yamacı’nın Diyarbakır’da Yusuf Tapan’dan kayda aldığı “Zülüflerin tel tel olmuş/ Dökme rüzgâra karşı”¹³ veya TRT-Türk Halk Müziği Müdürlüğünün Ankara’da Baki Kılıçaslan’dan derlediği, “Aslın pakdır hiç kin yoktur özünde/ İnciler dizilmiş gerdana güzel”¹⁴ gibi birçok dize sade bir Türkçe ile sevgiliyi tanımlamakta kullanılmıştır.

Yazımızın girişindeki cümlelerimize kanıt olmak üzere sadece bu üç konu hakkında yazılanları veya yakılanları aktardım.

Öğrencileri Türkçe sevgisinden uzaklaştıran, sadece soyut kavramları işleyerek güzellikleri, olayları ve ortamı işleyen ve çoğu birtakım farklı ahlak anlayışlarını belirten divan edebiyatı hakkında en ciddi ve tutarlı çalışmalardan birini de üstat Abdülbaki Gölpinarlı yazmıştır. Döneminde ve kendisinden sonraki dönemlerde bu eser sık sık söz konusu edilmiş, onun verdiği örnekler ve yaptığı açıklamalarla eski edebiyatımızın asıl yüzü ortaya çıkmıştır.¹⁵

Türk dilini sevdirmek, onun güzelliklerinin ve özelliklerinin gizli ve ince noktalarını öğrencilerimize kendi yaşadıkları ortam ve doğa içinden verilen örneklerle aktarmak daha kolay olacaktır. Böylece okuma sıkıntısını atlatıp vazgeçilmez bir alışkanlık hâline getiren; dergi, gazete ve kitap okuyan, okumaya vakit ayıran genç insanlarımızın doğru, iyi ve güzel Türkçe ile birlikte yazılı ve sözlü anlatım sorunları hâlledilecektir.

Yurdumuzun dört bir yanında duru, sade ve açık bir Türkçe ile söylenen güzel türküler, yüzlerce yıldan beri insanlarımızın dilinden, gönlünden ve telinden açığa çıkmakta ve çıkmaya da devam etmektedirler. Bu metinlerden azami ölçülerde yararlanmanın yollarını, eğitim ve öğretim uzmanlarının çok daha dikkatli ve titizlikle araştırıp müfredat programlarında uygulamaya koymaları gerekmektedir. Böylece gelecek yıllarda “okuma” değerlendirmelerinde OECD ülkeleri arasındaki yerimiz de çok daha üst sıralara çıkacaktır, kanaatindeyim.

¹¹ TRT-THM yayını, *age.*, s. 254.

¹² *age.*, s. 376.

¹³ *age.*, s. 68.

¹⁴ *age.*, s. 59.

¹⁵ bk. Abdülbaki Gölpinarlı, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, İstanbul, Marmara Kitabevi, 1945, 171 s.